

Har den ”svenska modellen” minskat vår ekonomiska tillväxt?

Den svenska tillväxtdebatten har skapat en dominerande bild att välfärdsstatens expansion efter 1970 allvarligt försämrat Sveriges ekonomiska tillväxt, en bild som motiverat viktiga politiska reformer. Utifrån delvis nya data visar jag att denna bild saknar empirisk grund. Med undantag av krisåren 1991–93 har den svenska tillväxten under halvseklet 1950–2000 väl följt den i jämförbara länder. Hypotesen att skatter och offentlig konsumtion har allmänt negativa tillväxteffekter bör specificeras till att gälla främst under vissa institutionella och andra omständigheter. Skattekilarnas antagna allmänt negativa udd kan brytas om rationella aktörer lär sig, att skatter kan ge olika former av positivt utbyte.

WALTER KORPI är professor i socialpolitik vid Institutet för social forskning (SOFI), Stockholms universitet. Hans forskning är främst inriktad mot komparativ välfärdsstatsutveckling, politisk sociologi och politisk ekonomi.
walter.korpi@sofi.su.se

Varför började efterkrigstidens mycket snabba ekonomiska tillväxt i västländerna att mattas av under 1970-talet? Vägleda av neo-klassisk ekonomisk teori hävdade ekonomer i många länder att nedgången orsakats av politiska ingripanden genom välfärdsstat och skatter, som försämrat marknadskrafternas funktionsförmåga. Det är inte förvånande att också ekonomer i Sverige, med dess internationellt såväl ryktbara som beryktade välfärdsstat, sökte orsaker till nedgången efter samma teoretiska linjer. Sådana förklaringar grundmurades redan under mitten av 1980-talet och har sedan dess helt dominerat den svenska ekonomiska och politiska debatten och har fått motivera viktiga reformer.

I ett tidigt skede skrev professor Assar Lindbeck (1985) en serie debattartiklar, där han hävdade att skatter och välfärdsstat minskar tillväxten, med Sveriges fall i rangordningen av OECD-länder i fråga om BNP per invånare som sitt empiriska argument. Ståhl och Wickman (1993) sammanfattade sin diagnos i boktiteln *Suedosclerosis*. En SNS-rapport av Henrekson m fl (1994, s 8–9) kom till den kursiverade konklusionen ”*Välfärdsstaten – ett hot mot sysselsättning och tillväxt*” och hävdade, att ”det föreligger ett starkt negativt samband mellan offentlig utgiftskvot och ekonomisk tillväxt i OECD-länderna.” I många ledarartiklar accepterade man budskapet: ”Den främsta orsaken till den unikt låga [svenska] tillväxten är sannolikt det höga skatetrycket, har vi och andra hävdat” (Svenska Dagbladet, 10 juli 1990).

Såväl Carlssons socialdemokratiska regering som Bildts borgerliga regering tog sådana diagnoser till motiv för viktiga reformer av skattepolitik och socialpolitik. Bildt tillsatte den sk Ekonomikommisionen under ledning av Assar Lindbeck för att analysera situationen och föreslå reformer. Kommissionens slutsats var att Sveriges tillväxt allvarligt släpat efter

den i jämförbara länder till följd av ”brister i den allmänna ekonomiska, sociala och politiska miljön” (Lindbeck m fl 1993a, s 11). I en engelsk sammanfattning hävdar författarna att ”Sweden’s problems are largely due to distorted markets, ageing institutions and ossified decisionmaking mechanisms, which have not been conducive to favourable long-term economic outcomes” (Lindbeck m fl 1993b, s 120). Svenska arbetsgivareföreningen (1999, s 140) slog fast att ”... Sverige sedan 1970 haft en trendmässigt negativ BNP-utveckling, jämfört med de flesta länder inom OECD”.

Den antagna allvarliga svenska eftersläpningen efter 1970 var en viktig fråga i valrörelsen 2002 liksom i tidigare val. Bilden av det eftersläpande Sverige har nu blivit så väl etablerad att politiker, journalister, utredare och forskare kan föra fram påståenden om den svenska modellens negativa tillväxteffekter som självklarheter. Den har bildat en utgångspunkt i utredningsväsendet (se t ex Institutet för tillväxtpolitiska studier 2000 och Sverenius 1999). Tidningarna redovisar fortlöpande hur Sverige halkat ned i ”välståndsligan”. I det rådslagsmaterial, som det socialdemokratiska partiet skickade ut till medlemmarna i samband med dess extrakongress 2004 återkommer samma tankegångar om än i mjukare former.¹

Syftet med min artikel är att granska hållbarheten i de empiriska belägg som använts till stöd för den allmänt accepterade tolkningen att den svenska välfärdsstaten och skatterna haft långvariga och allvarliga negativa effekter på vår tillväxt. För att undvika missförstånd vill jag betona att min utgångspunkt är att skatter och välfärdspolitik självklart kan utformas så att tillväxten blir lidande. All politik måste beakta den risken och forskarna bör ha den hypotesen framför sina ögon. Men lika viktigt är att kräva hållbara empiriska belägg för påståendet att välfärdsstaten länge och illa har skadat vår ekonomiska tillväxt.

För att förbättra möjligheterna till orsaksanalyser kan vi jämföra Sverige med andra länder, som haft ungefär samma förutsättningar för tillväxt som vi men som inte har haft en ”svensk modell” av välfärdsstat och skatter. Man kan därigenom få en form av kvasi-experiment, där jämförelseländerna bildar en ”kontrollgrupp” av ”obehandlade” fall, som kan väntas visa vad vår ekonomiska tillväxt kunde ha blivit utan den svenska modellen. Jag jämför Sverige med sex europeiska länder – Danmark, Frankrike, Nederländerna, Schweiz, Storbritannien och Tyskland. Dessa sex utgjorde tillsammans med Sverige de rikaste i Europa omkring 1970 och bildar därför en grupp som kan sägas ha haft allmänna förutsättningarna för fortsatt tillväxt som mest liknade Sveriges.² Till dem lägger jag elva andra OECD-länder, som under efterkrigstiden haft en obruten politisk demokrati och mer än en miljon

¹ ”Tillväxt för trygghet och rättvisa. Ett rådslagsmaterial om tillväxtfrågor.” (www.socialdemokraterna.se).

² Detta urval av jämförelseländer följer alltså strategin om ”most comparable cases” (Lijphardt 1975) och är ofta använd inom sociologi och statsvetenskap. Självklart är dock sådana kvasi-experiment i grunden mycket problematiska men utgör ett inte orimligt alternativ då man inte kan göra riktiga experiment.

invånare – Australien, Belgien, Finland, Irland, Italien, Japan, Kanada, Norge, Nya Zeeland, USA och Österrike – och får då en jämförelsegrupp av 17 länder.³ Analogt med en experimentsituation beräknas tillväxten i jämförelsegrupperna här som ovägda medelvärden.

Nyligen har den välkända och internationellt mycket använda databasen *Penn World Tables* gett ut sin senaste version, där vi kan följa västländernas tillväxt av real BNP per invånare (i köpkraftspariteter) under ett halvt sekel, 1950–2000.⁴ För OECD-länderna bygger denna databas på siffror från OECD, som där redovisats från och med 1960 men kompletterats med data som börjar 1950. Dessa data täcker alltså en längre tidsperiod än vad man behandlat i den tidigare svenska debatten, som nästan helt koncentrerats på utvecklingen efter 1970. Som bakgrund till den följande faktage-nomgången och diskussionen måste jag först peka på den ofta förbisedda men mycket stora osäkerheten i siffrorna om ekonomisk tillväxt.

1. BNP mätt med gummiband och timglas

Bland ekonomer är det välkänt att det finns problem med tillförlitligheten i nationalräkenskapernas siffror om tillväxt. I den allmänna debatten har man däremot sällan uppmärksammat att tillväxtsiffrorna måste betraktas som mätningar med mycket tämjbara gummiband. Tillväxtsiffrorna lever och ändras som resultat av upprepade revisioner av statistik om tillväxt och inflation och är i betänklig utsträckning byggda på lösan sand. Som illustration kan vi se på Sveriges procentuella tillväxt av BNP per invånare för år 1970, som OECD redovisat i tolv på varandra följande årgångar av *Historical Statistics*, alltså från 1971 till 1982. För den procentuella tillväxten år 1970 får vi då följande sifferserie: 3,7, 4,0, 3,2, 3,6, 3,9, 3,9, 3,9, 4,1, 4,1, 4,1, 6,2 och 5,5. Av de procentsiffror som OECD publicerat om Sveriges tillväxt för 1970 är alltså den lägsta siffran 3,2 och den högsta 6,2, en variationsvidd på hela tre procentenheter. En liknande kontroll av revideringarnas effekter på tillväxtsiffrorna för alla här diskuterade 18 länder visar, att den genomsnittliga variationsvidden per år och land under en tioårsperiod rör sig om

³ I effektstudier av i demokratisk ordning fattade politiska beslut bör man koncentrera sig på demokratiska länder med olika slag av välfärdsstater. Detta val löser givetvis långtifrån alla problem med kausala tolkningar men är nog det bästa av tillgängliga alternativ. I den svenska debatten har man genomgående använt medelvärdet för OECD-länderna som referenspunkt. Här är det dock problematiskt bl a därför att Grekland, Portugal, Spanien och Turkiet under långa perioder haft ett icke-demokratiskt syrelsesätt. Man bör här också utsluta Island och Luxemburg, som har ungefär samma storlek som en svensk kommun och vars ekonomiska utveckling påverkas av många specifika faktorer. För Island med sitt beroende av fiske har sillens och torskens vandringer i Nordatlanten traditionellt varit viktiga. Luxemburg har en arbetskraft som till ungefär en fjärdedel bor utanför landets gränser och en ekonomi präglad av en stor banksektor, där tillväxt är ytterst svår att mäta. När OECD under 1990-talet ökat från 24 till 30 länder och därmed blivit ännu mera heterogent är den klart olämplig som referenspunkt.

⁴ Heston, Summers och Aten (2002) (<http://www.nber.org/data/>). Fördelen med denna databas är att vi här får data från och med 1950 medan OECD bara ger uppgifter från 1960, det är då organisationen bildades.

nästan en procentenhet (Korpi 1992, s 46). Eftersom tillväxtsiffror ofta är av storleksordningen tre procent pekar detta på, att sådana upprepade revisioner kan ändra ungefär en tredjedel av nivån i de publicerade siffrorna.⁵ Inom SCB fortsätter man nu arbetet på att förbättra kvaliteten i nationalräkenskaperna (SOU 2002:118).

I jämförelser av tillväxt mellan olika länder försöker man undvika växlekurser genom att i stället använda s k köpkraftspariteter (PPP), som bygger på uppskattningar av priser på en korg av likartade varor och tjänster i olika länders valutor. Dessa försök är i princip utmärkta men är ännu i utvecklingsstadiet.⁶ Hos oss rapporteras fortlöpande Sveriges ”placering” i vad man missvisande kallar ”välståndsligan” som om siffrorna hade samma precision som resultaten från världscupen i utförsåkning. Tyvärr har rapportörerna inte observerat, att tidtagningen här görs med något som liknar timglas mer än elektronik. De har inte heller sett att OECD klart avråder från att rangordna länder efter köpkraftskorrigerade BNP-siffror, något som varit ett av de vanligaste sätten att belägga svensk eftersläpning. Till följd av den stora osäkerheten i dessa siffror varnar OECD uttryckligen för att använda vad man kallar statistiska konstruktioner för rangordning av länder. I OECD:s *Main Economic Indicators* (2003, s 240) introduceras numera avsnittet om köpkraftspariteter (PPP) med följande, här kursiverade, varning: *“Per capita volume indices should not be used to rank countries as PPPs are statistical constructs rather than precise measures.”*

Trots sin osäkerhet kan tillväxtsiffrorna ge kunskap om huvuddragen i den ekonomiska utvecklingen i olika länder. Däremot är det inte meningsfullt att här försöka tolka små skillnader eller förändringar. I tillväxtdebatten måste vi därför hela tiden komma ihåg att det statistiska dataunderlaget endast tillåter grova kategoriseringar, inte precisa jämförelser.

2. Real BNP per invånare 1950–2000 i Sverige och jämförelsegrupperna

Som varje nivåförändring kan också tillväxt av BNP per invånare beskrivas både i relativa och absoluta termer, dvs såväl procentuellt från en viss utgångsnivå som i någon myntenhet. Båda tillvägagångssätten har fördelar och problem. Procentuella tillväxtsiffror blir särskilt problematiska vid

⁵ Jämförelser mellan länder påverkas också av skillnader i beräkningsmetoder, bl a av hur man uppskattar produktivitetsökningar i den offentliga sektorn. I Sverige definieras den till noll medan en del andra länder räknar in produktivitetsökningar av olika storlek.

⁶ När beräkningarna av BNP per invånare i köpkraftspariteter reviderades i början av nittiotalet ledde detta till en rejäl jordbävning i rangordningarna bland länder. Bland här diskuterade 18 länder låg t ex Norge för år 1989 enligt den tidigare statistiken på en fjärde plats men sjönk efter revideringen till fjortonde plats, medan Österrike höjdes från sextonde till tionde plats. Av den tidigare rangordningen återstod inte mycket (Korpi 1992, s 68–69). Beräkningen av köpkraftspariteter möter stora problem när det gäller att bestämma likartade korgar av varor och tjänster, bl a när det gäller bostäder och skattefinansierad konsumtion av hälsovård och sjukvård. Skillnader i mervärdesskatt påverkar också köpkraftspariteterna.

orsaksanalyser av förändringar mellan länder som börjar från olika utgångsnivåer. En anledning till detta är den välkända ”upphinnarhypotesen” enligt vilken länder med en lägre utgångsnivå bl a genom teknologiöverföring kan väntas få en högre tillväxt än teknologiskt mera utvecklade länder. Det finns här också en viktig teknisk anledning. Om två länder som startar från olika utgångsnivåer har parallella tillväxtlinjer, kommer den lika stora ökning i absoluta tal att ge landet som börjar från en lägre utgångsnivå en högre procentuell tillväxt än vad landet med den högre utgångsnivån får. Samtidigt minskar det procentuella avståndet mellan länderna. Detta leder till problem i tolkningen av orsaker till procentuell förändring. I orsaksanalyser av faktorer bakom skillnader i procentuell tillväxt är det därför nödvändigt att på något sätt kontrollera för betydelsen av utgångsnivån. Detta har helt försumrats i den svenska tillväxtdebatten.

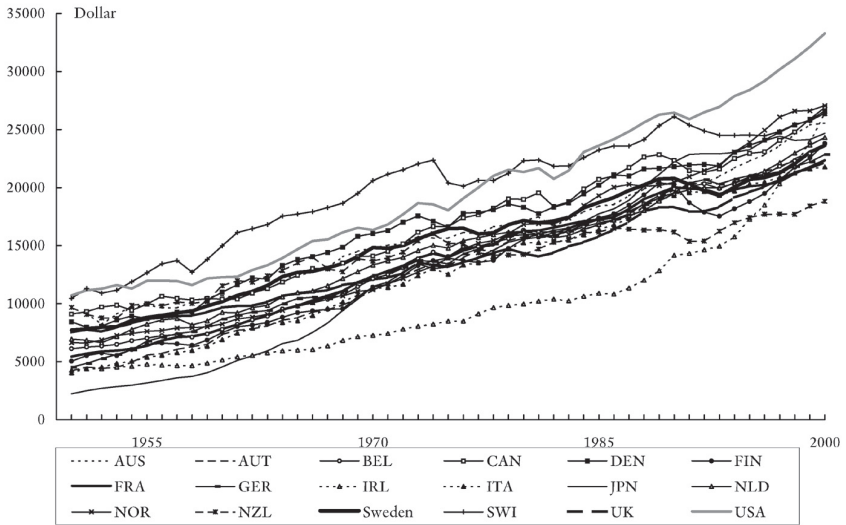
Att med egna ögon se en förenklad bild av BNP utveckling i olika länder ger en inblick i de problem som möter oss i analyser av skillnader mellan länder. Figur 1 visar något som inte tidigare förts fram i den ekonomiska debatten i Sverige, real BNP utveckling per invånare i de här diskuterade 18 länderna under perioden 1950–2000 med konstanta köpkraftspariteter och priser. Från starten 1950 och framöver ligger Sverige någonstans i mitten av en stor klunga länder, vars BNP utvecklas som i ett ormnäste på våren omslingrar varandra. I flertalet länder tenderar BNP att avta efter oljekriserna 1973 och 1979. Sverige hänger med i klungan fram till 1990, då vi får ett brant fall 1991–93, men sedan åter en utveckling ungefär som i de andra länderna.⁷

Figur 1 ger två slag av viktig information. Det ena är att medan ökningen av BNP per capita i Sverige liksom i klungan av länder synes minska efter början av 70-talet ser vi i den svenska utvecklingslinjen inte någon särskild brytpunkt kring 1970, det år då Sverige allmänt antagits mycket klart börjar sacka efter genomsnittet. Den viktigaste förändringen i den svenska kurvan kommer i stället med det stora fallet under krisåren 1991–93. Det andra är att Sverige finns i en klunga av länder vars BNP-nivåer ligger mycket nära varandra. Mot bakgrund av den ovan diskuterade stora osäkerheten i BNP-måtten blir därför rangordningar och andra jämförelser mellan länderna i klungan mycket svåra att göra.

För att särgranska tillväxten under detta halvsekel jämför vi tillväxten i Sverige med medelvärdet för de ovannämnda sex andra rikaste europeiska länderna samt med de 17 länderna, se figur 2. När vi logaritmerar y-axeln med BNP per invånare visar trenden och förändringarna i kurvornas

⁷ Några länder avviker dock klart från de andra. Schweiz ligger länge i topp men denna bild är delvis missvisande eftersom en betydande del av de ”gästarbetare” som bidrar till produktionsresultatet inte är registrerade som invånare och därför inte är inräknade i nämnaren. Vi ser här också den kraftiga tillväxtökningen i USA under 1990-talet. Norge börjar någonstans i mitten men ökar snabbt efter mitten av 70-talet. Japan börjar 1950 längst ned i figuren men tar sig sedan 60-talet gradvis upp mot toppen. Också Irland börjar långt ned med visar en stark tillväxtpurt efter mitten av 80-talet. Nya Zeeland börjar högt men sackar efter från ungefär samma tidpunkt.

Figur 1
BNP per invå-
nare 1950-2000 i 18
OECD-länder. Kon-
stanta köpkraftspari-
teter och priser

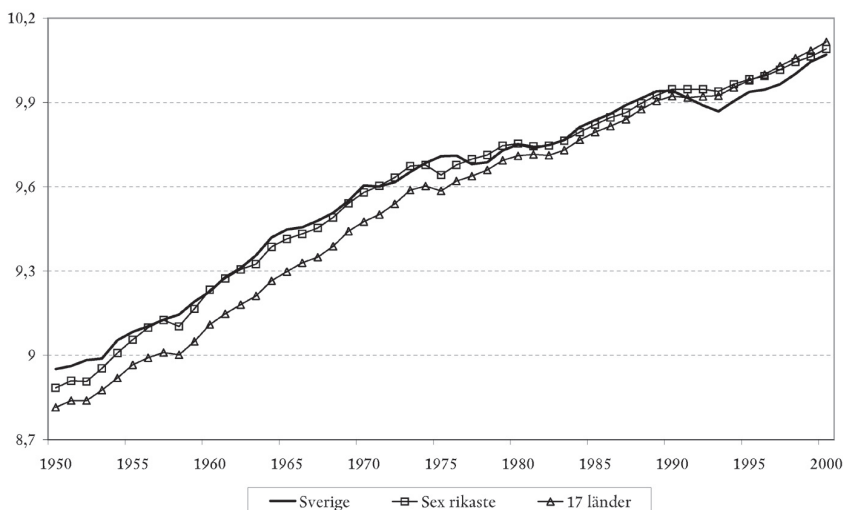

Källa: Penn World Tables, version 6.1

lutning hur den procentuella tillväxten förändras över tid. Trenden i den svenska kurvan är ganska stabil från 1950 till 1970-talets första år, något som pekar på en i stort sett ganska jämn procentuell tillväxt under denna period. Därefter minskar tillväxtkurvans lutning fram till 1990, vilket innebär lägre procentuell tillväxt. Efter det stora svenska fallet 1991-93 kommer sedan en markerad ökning av procentuell tillväxt fram till 2000. Nedgången i vår procentuella tillväxt sedan början av 1970-talet har använts som ett huvudbevis för den svenska välfärdsstatens negativa tillväxteffekter. Men i varje utvärdering behöver vi en jämförelsegrupp. Vi måste därför också se på utvecklingen i jämförelsegrupperna och diskutera det stora fallet under krisåren 1991-93.

Fram till slutet av 1950-talet hade de andra sex rika europeiska länderna en högre procentuell tillväxt än Sverige, något som till betydande del återspeglar den tyska återuppbyggnaden efter kriget. Sedan följer dock kurvorna för Sverige och de andra sex rika länderna varandra nära fram till början av 1970-talet. Därefter faller också de sex rikas procentuella tillväxt fram till 1990 i stort sett på samma sätt som i Sverige, dock med undantag av att deras fall efter den första oljekrisen 1973 kom 1975, ett fall som den svenska "överbrygningspolitiken" fördröjde med ett par år. Under den internationella konjunkturavmattningen 1991-93 avtar den procentuella tillväxten i dessa sex länder men de delar inte Sveriges djupa nedgång dessa år. Därefter synes den procentuella tillväxten ha varit något högre i Sverige än i de sex, och Sverige har närmast sig deras nivå fram till 2000.

Efter 1950 och fram till 1970-talets första år hade jämförelsegruppen med alla 17 länderna en något snabbare procentuell tillväxt än Sverige, något man kan vänta sig givet deras lägre utgångsnivå. Den första oljekrisen leder till ett markerat fall i tillväxten 1975 också för alla 17 länder. Därefter

Figur 2
BNP per invånare
(logaritmerad skala)
1950–2000 i Sverige,
sex rikaste europeiska
länder och 17 OECD-
länder. Konstanta
köpkraftspariteter
och priser

Källa: Penn World Tables, version 6.1

synes tillväxten i medelvärdet för de 17 länderna ha minskat något mindre än för de sex rika länderna, och i mitten på 1990-talet når medelvärdet för de 17 upp till medelvärdet för de sex.⁸

Om vi för ett ögonblick bortser från den kraftiga svenska nedgången 1991–93 motsäger ovan redovisade data hypotesen, att den svenska välfärdsstaten sedan 1970 orsakat en i förhållande till andra jämförbara länder långvarig och allvarlig eftersläpning i ekonomisk tillväxt.⁹ Här måste vi komma ihåg den stora osäkerheten i måtten på BNP-tillväxt i köpkraftspariteter. Även om vi vid ett visst tillfälle, som det redovisade i ovanstående figur, kan se smärre skillnader mellan Sverige samt de sjutton och de sex jämförelseländerna 1970–90 är osäkerheten i sifferunderlaget så betydande, att dessa små skillnader knappast kan tas till intäkt för långtgående slutsatser om en allvarlig och långvarig svenska eftersläpning.

Kan det stora fallet i Sveriges tillväxt under åren 1991–93 tolkas så att den svenska välfärdsstatens negativa effekter då äntligen visade sig? Här måste vi komma ihåg att under åren kring 1990 kom flera viktiga tillväxtrelevanta förändringar i Sveriges ekonomiska politik och institutioner. Som många andra västländer avreglerade Sverige bankernas utlåning 1985, då skattesystemet medgav direkta avdrag från beskattningsbar inkomst för ränte-

⁸ Att medelvärdet för de 17 länderna sedan mitten av 70-talet ökat mer än för de sex rika europeiska länderna samt Sverige återspeglar till en del de dramatiska ökningarna på Irland efter EU-medlemskapet och i Norge i samband med nordsjöoljans exploatering samt Japans fortsatta snabba tillväxt fram till omkring 1990. Därtill kommer att Belgien, Österrike, Italien och Finland närmast sig detta medelvärde. Bland de rika länderna utanför Europa har USA dragit ifrån de sex rika europeiska länderna medan Australien i stort sett följt ökningen för de sex och Nya Zeeland klart sackat efter.

⁹ Data motsäger också tydligt Krantz' (2000) slutsats, att Sverige sedan 1950 haft en klart sämre tillväxt än jämförbara länder, en slutsats som bygger på problematiska indexberäkningar.

betalningar. Detta ledde till en markant expansion av utlåningen under de följande tre åren. Skattereformen, i kraft 1991, begränsade möjligheten till avdrag för räntebetalningar, vilket kraftigt minskade hushållens skuldsättning. Från ett sparandeunderskott på nästan fem procent 1988–89 gick vi till ett överskott på nästan åtta procent 1992, en ökning med närmare 13 procentenheter (se t ex Agell, Berg och Edin 1995). Detta innebar en kraftig åtstramning av inhemsk efterfrågan i början av den internationell konjunkturedgången och bidrog till att öka arbetslösheten. En annan grundläggande förändring av politiken kom våren 1991, då full sysselsättning, det traditionellt främsta målet för Sveriges ekonomiska politik, fick ge vika för det nya målet låg inflation. Därefter kom kraftiga höjningar av räntenivån i försöken att rädda kronkursen. Åtgärderna medverkade till att vi fick massarbetslöshet på nivåer som varit otänkbara sedan 1930-talet. Dessa näraliggande och – i ett historiskt perspektiv – omvälvande förändringar har rimligen varit av central betydelse för uppkomsten och varaktigheten i den svenska depressionen och nedgången i tillväxten 1991–93. De som hävdar att denna nedgång orsakats av den svenska välfärdsstaten har ryggt för vad Dowrick (1996, s 1777–78) kallade ”a stiff challenge”, att förklara varför de negativa effekterna blir synliga först då men inte under de fyrtio åren fram till 1990.

3. Vad säger rangordningar av länder?

Rangordningar av länder efter BNP/invånare i köpkraftspariteter har från början använts som centrala belägg för den förväntade svenska eftersläpningen. För att belysa varför OECD varnar för rangordningar av länder kan vi se på förändringar i rangplatser bland de här studerade 18 länderna.¹⁰ Sverige hade under perioden 1950–90 ett ganska stabilt läge, som med undantag av några år alternerade mellan positionerna 5, 6 och 7. Dessa alterneringar berodde främst på att Sverige bytte platser med Australien, Kanada, Nya Zeeland och/eller Danmark.

Under 1950-talet gällde positionerna 6–7 med alternering med Danmark. Åren 1961–77 hade Sverige vanligen positionen 5 framför ett par av Australien, Kanada eller Nya Zeeland, men hade positionen 4 under några år (1970, 1971 och 1977) framför alla tre av dem.¹¹ Därefter och fram till 1991 alternerade Sverige mellan positionerna 6–7. Efter mitten av 1970-talet faller Nya Zeeland nedåt och ett tiotal år senare också Australien, medan Kanada från och med 1978 mera permanent finns på en högre position, samtidigt som Norge och senare Japan närmar sig och oftast ligger över Sverige. Däremot har USA och Schweiz, liksom Danmark efter 1960, stabilt legat över Sverige. Under perioden 1970–90 var alltså de här mest relevanta

¹⁰ Sådana rangordningar baseras vanligen på löpande priser och köpkraftspariteter.

¹¹ Sverige fick positionen 3 under 1975, då tillväxten i många andra länder drabbades av hög arbetslöshet efter den första oljechocken, medan Sverige på grund av den sk överbyggningspolitiken kunde skjuta upp detta.

förändringarna att Sverige passerades av ett land, Kanada, men gick förbi två andra, Nya Zeeland och Australien. Norge med sin olja och Japan med sin länge rekordhøga tillväxttakt har också gått om många andra länder än Sverige.

Den som enbart studerar rangordningarna efter 1970 börjar här alltså under den del av perioden 1961–77 då Sverige hade en förmånlig position i förhållande till åtminstone Nya Zeeland, Australien eller Kanada. Om man enbart ser på förändringar 1970–90 kan man kanske uppfatta det som en eftersläpning när Sverige faller från positionerna 4–5 till 6–7. Ser man på hela perioden 1950–90 och tar reda på vilka länder som byter plats, visar det sig att det här främst handlar om ett fåtal länder som ligger så pass nära varandra att de ofta byter positioner. Mot den bakgrunden kan Sveriges alternering mellan positionerna 4,5, 6 och 7 under åren 1950–90 knappast beskrivas som ett djupt fall eller tolkas som effekt av den svenska välfärdsstaten.¹²

Enligt OECD-statistikerna är de köpkraftskorrigerade måtten på BNP-nivå så osäkra att de bara tillåter en grov gruppering av länderna i tre kategorier med hög, hög-medel respektive låg-medel nivå av BNP/inv (Schreyer och Koechlin 2002). I kategorin hög-medel placerar de 1999 in Sverige tillsammans med Australien, Belgien, Finland, Frankrike, Irland, Italien, Kanada, Nederländerna, Storbritannien, Tyskland och Österrike, en gruppering som inte tyder på någon långsiktig svensk eftersläpning. Statistikerna understryker att dessa länder ligger så nära varandra, att skillnader i rangordningar inte är meningsfulla.¹³

I den svenska debatten har man hävdats att de svenska systemfelen visar sig i att Sverige efter nedgången 1991–93 inte fått en uppgång i tillväxten som man enligt hypotesen om upphinnarfaktorn kunde ha väntat. Som vi ovan sett har dock Sverige under perioden 1993–2000 troligen närmat sig medelvärde för de sex rika europeiska länderna, och den procentuella tillväxten 1995–2002 har varit något högre än i Västeuropa. Siffrorna är osäkra men synes i varje fall inte ge stöd för slutsatser om grava svenska systemfel.

4. Andra empiriska försök

Som ovan nämnts har det faktum, att Sverige sedan 1970 haft en lägre procentuell tillväxt än genomsnittet för hela OECD, varit ett huvudargument för tolkningen att den ”svenska modellen” lett till en allvarlig eftersläpning i vår tillväxt. Men sådana slutsatser har inte tagit hänsyn till skillnaden i utgångsnivåer. Sverige låg 1970 över OECD-medelvärdet, som drogs ned bl a av länder som Turkiet, Spanien, Grekland och Portugal.

¹² Det har också hävdats att den svenska välfärdsstatens stora negativa effekter på tillväxten skulle ha visat sig redan under 80-talet om regeringen då fört en annorlunda ekonomisk politik. Mot bakgrund av att vi inte på andra sätt kunnat se några klara belägg för en eftersläpning fram till 1990 förefaller detta vara ett ad hoc-argument som inte kan stå på egna ben.

¹³ I den höga kategorin finns sedan länge USA, Schweiz, Danmark och Norge medan Nya Zeeland ligger i kategorin låg-medel.

Svårigheterna med kausala tolkningar i jämförelser av procentuell tillväxt från olika utgångsnivåer kan illustreras med ett exempel om höjdhopp. Anta att en elithoppare klarat 200 cm medan en medelsvensson bara lyckats hoppa 100 cm. Båda sätts i träning med olika metoder, varefter elithopparen ökar till 250 cm och medelsvensson till 150 cm. I absoluta tal är ökningen lika stor för båda, 50 cm, men medelsvensson har förbättrat sitt resultat med hela 50 procent medan elithopparen bara ökat med 25 procent. Samtidigt har elithopparens procentuella nivå i förhållande till medelsvensson krympt från 200 procent till 167 procent. Detta är en korrekt beskrivning. Men bevisar beskrivningen att medelsvenssons träningsmetoder varit mycket effektivare än elithopparens?

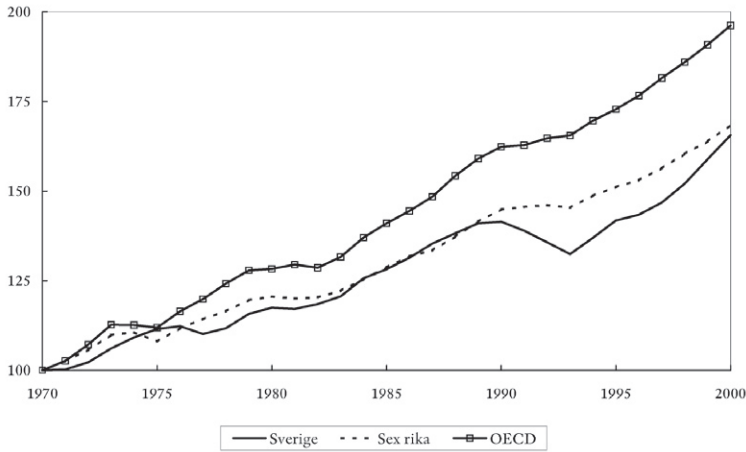
Bland de svenska ekonomer som fört fram tesen om välfärdsstatens negativa effekter på Sveriges tillväxt intar professor Assar Lindbeck en särställning. Mot bakgrund av hans position bland ekonomer, nationellt och internationellt, kan man vänta sig att hos honom finna de starkaste empiriska beläggen för eftersläpningstesen. Vid sidan av rangordningar av länder har Lindbeck i olika former använt skillnaden i procentuell tillväxt mellan OECD och Sverige efter 1970 som ett huvudargument, utan att försöka kontrollera för skillnader i utgångsnivåer. Dessa argument återkommer i vad som synes vara Lindbecks tyngst vägande publikationer, t ex Ekonomikommissionens rapport (Lindbeck m fl 1993a) samt i hans artikel om ”det svenska experimentet” i den ansedda tidskriften *Journal of Economic Literature* (Lindbeck 1997, s 1281–85). Samma argument möter oss också i en grundläggande lärobok i makroekonomi (Lindbeck 2003). Jag använder där redovisade figurer för att illustrera problemen med orsaksanalyserna i Lindbecks tidigare publikationer.

För att beskriva vad han kallar ”den långsiktiga eftersläpningen” för Sverige använder Lindbeck (2003, s 10–11) en figur som visar BNP per capita för OECD och Sverige mellan 1970 och 2000 som här återges i figur 3.¹⁴ Lindbeck visar där att Sverige under perioden har haft en betydligt lägre procentuell tillväxt än OECD. Men i en orsaksanalys av den ”svenska modellens” negativa tillväxteffekter måste vi på något sätt kontrollera för skillnader i utgångsnivåer.

Ett grovt sätt att illustrera betydelsen av utgångsnivåer är att komplettera Lindbecks figur genom att där på samma sätt som för Sverige också föra in utvecklingen av medelvärdet för BNP per capita i de sex andra rikaste västeuropeiska länderna. Detta medelvärde löper givetvis jämnare än Sveriges kurva men vi ser att de båda ökar i stort sett parallellt fram till 1990, och efter det svenska fallet 1991–93 möts de igen år 2000. Då har OECD-länderna ökat med bortemot 100 procent sedan 1970 medan Sverige och de sex rikaste europeiska länderna ökat med ca 65 procent.

I en annan figur visar Lindbeck hur Sveriges BNP per capita sedan 1970

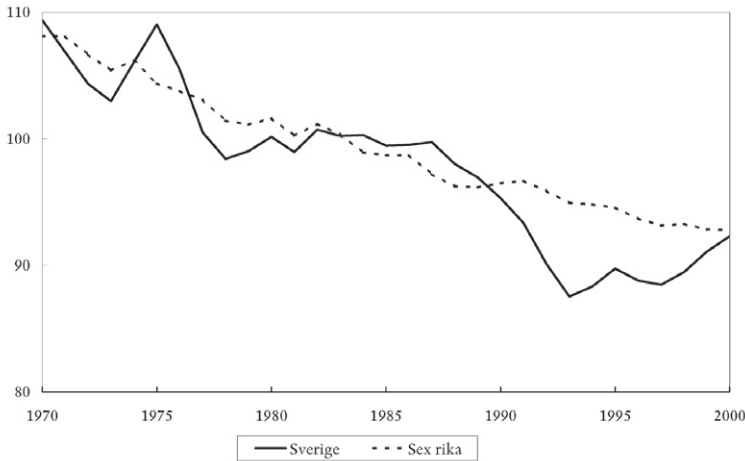
¹⁴ Figurerna 3 och 4 här är konstruerade på samma sätt som figurerna 1.2A och 2.2B i Lindbeck (2003, s 10–11). Data är från OECD Economic Outlook.

Figur 3
BNP per invånare
1970–2000 i OECD,
Sverige och de sex
rikaste europeiska
länderna, 1970=100.
Konstanta köpkrafts-
pariteter och priser

Källa: OECD Economic Outlook.

Anm. Komplettering av figur 1.2A i Lindbeck (2003). I OECD ingår inte Mexico, Polen, Slovenien, Sydkorea, Tjeckien, Turkiet och Ungern. Övriga länder är vägda efter befolkningsstorlek.

Figur 4
BNP per invånare
1970–2000 för
Sverige och de sex
rikaste europeiska
länderna i procent
av BNP per invånare
för samtliga OECD
länder. Konstanta
köpkraftspariteter
och priser

Källa: OECD Economic Outlook..

Anm. Komplettering av figur 2.2B i Lindbeck (2003). Se också anm i figur 3.

minskat jämfört med medelvärdet för samtliga OECD länder. I figur 4 återges dessa data som också här kompletterats med motsvarande uppgifter för de sex rikaste europeiska länderna. Vi ser att också att BNP per capita för dessa länder minskat relativt OECD på i stort sett samma sätt som för Sverige. Från ett utgångsläge 1970 på ca 110 procent av OECD ländernas BNP per capita minskar BNP för både Sverige och de sex rikaste länderna till ca 90 procent för 2000.

Vad Lindbeck betecknar som Sveriges långsiktiga eftersläpning är alltså inte något specifikt svenskt utan i stället främst ett räknefenomen som uppkommer när man jämför procentuell förändring från olika utgångsnivåer.

I en orsaksanalys är den här typen av argument värdelösa. En grov kontroll för skillnader i utgångsvärden stärker i stället tolkningen, att med undantag av krisåren 1991–93 har Sveriges tillväxt i stort sett varit parallell med de andra rika västeuropeiska ländernas.

Lindbeck hör till dem som tidigt hävdade att 1970 var den brytpunkt, då den svenska eftersläpningen satte in till följd av välfärdsstatens expansion. Han har själv sammanfattat sin hypotes: *"I have emphasized the growth performance from about 1970 (rather than, for example, from 1950). The reason is, of course, that it is only from about this time that institutions and policies in Sweden have differed substantially from those in other OECD countries"* (Lindbeck 1997, s 1284, kursiverat här). Mot bakgrund av sin starka betoning av 1970 som den avgörande brytpunkten är det förvånande, att Lindbeck inte synes ha tagit del av de tillväxtsiffror för Sverige och OECD för olika konjunkturcykler från och med 1960, som årligen publiceras i *Historical Statistics*,¹⁵ här återgivna i tabell 1. Vi ser där att Lindbeck har rätt i att under perioderna 1973–79 och 1979–89 låg Sveriges procentuella tillväxt något under OECD-medelvärdet, en skillnad på $-0,4$ respektive $-0,3$ procentenheter. Men OECD-underlaget visar också, att Sverige faktiskt låg under OECD-medelvärdet redan 1960–68 och 1968–73 med $-0,3$ respektive $-0,4$ procentenheter. En sådan enkel kontroll skulle ha visat, att Sveriges lägre procentuella tillväxt i förhållande till OECD i varje fall nog började redan 1960. Något osäkra beräkningar visar att skillnaden troligen funnits redan under 1950-talet, då Sverige synes ha haft en tillväxt som med $-0,2$ procentenheter understeg den i OECD.¹⁶

En grundregel för kausala tolkningar är som bekant att den antagna orsaken i tiden måste föregå sina verkningar. Men här ser vi att den antagna orsaken, den svenska välfärdsstatens expansion efter 1970, kommer åtminstone tio, kanske tjugo år efter det att Sverige redan haft en procentuellt något lägre tillväxt än OECD. Den antagna effekten av välfärdsstatens expansion efter 1970 var alltså på plats redan 1960, kanske redan 1950. Detta rycker bort grunden för tolkningen att skillnaden orsakats av den svenska välfärdsstatens expansion. I stället är Sveriges något lägre procentuella tillväxt sedan 1950 helt i linje med antagandet, att länder som Sverige med en utgångspunkt över OECD-medelvärdet tenderar att få något lägre procentuell tillväxt än OECD-medelvärdet.

Bland de få arbeten av svenska ekonomer som kritiserat den svenska eftersläpningstesens empiriska grunder märks artiklar av Agell, Lindh och Ohlsson (1997, 1999). I den första av dessa artiklar visar författarna att när man tar hänsyn till ländernas utgångsnivå i fråga om BNP per invånare

¹⁵ Table 3.2 i löpande årgångar av OECD:s *Historical Statistics*.

¹⁶ Denna grova beräkning av de "traditionella" 24 OECD-ländernas genomsnittliga tillväxt 1950–60 bygger på data från Penn World Tables (5.6) och gäller Real GDP per capita i "international dollars" (chain index) med länderna vägda efter befolkningsstorlek. Som visas i figur 2 ovan hade Sverige en något lägre procentuell tillväxt än jämförelsegruppen av 17 länder fram till 1973.

	1950–60	1960–68	1968–73	1973–79	1979–89
Sverige	(2,9)	3,6	3,1	1,5	1,8
OECD	(2,7)	3,9	3,5	1,9	2,1
Skillnad	(-0,2)	-0,3	-0,4	-0,4	-0,3

Tabell 1

Genomsnittlig procentuell tillväxt av real BNP per invånare för Sverige och OECD under olika perioder 1950–89 samt skillnaden i tillväxt dem emellan

Källa: 1960–89: *OECD Historical Statistics*, 1991, Table 3.2. 1950–60: Estimat baserade på *Penn World Tables*, version 5.6 (Real GDP per capita in international dollars, chain index) med 24 länder vägda efter befolkningsstorlek.

nare försvinner det svagt negativa samband mellan den offentliga sektorns storlek och tillväxt som Henrekson m fl (1994) tagit till grund för sina slutsatser om skatternas negativa tillväxteffekter. De diskuterar också de allvarliga problem man möter i försöken att genom jämförelser mellan länder på statistisk väg försöka avgöra vilka effekter skatter och den offentliga sektorn har för tillväxt. Ett centralt problem är de ömsesidiga påverkningar som sannolikt finns mellan tillväxt och offentlig sektor, där bl a enligt vad som kallats Wagners lag rikare länder tenderar att ha större offentliga sektorer än mindre rika länder. Fölster och Henrekson (1999) hävdar att de lyckats bemästra dessa problem och för fram nya resultat som de menar visar robusta negativa effekter. Deras påstående möter dock en förgörande kritik från Agell, Lind och Ohlsson (1999, s 365): ”The regressions of [Fölster and Henrekson] show that they fail in logic. But they also make a number of other strong claims, which suggests that they also fail in judgment.” Fölster och Henrekson (2001) återkommer med nya försök men Agell, Ohlsson och Skogman Thoursie (2003) visar att problemen består.

6. Specificera hypotesen och räkna med medborgarnas rationella förväntningar

Trots att den varit allmänt accepterad och satt stora spår i regeringarnas politik visar granskningen här, att tesen om den svenska välfärdsstatens starka negativa tillväxteffekter saknar empirisk grund. Detta behöver inte betyda att hypotesen om negativa effekter är helt fel men att den nog bör specificeras. Här är det nyttigt att ha ett historiskt perspektiv.

Redan i debatten om folkpensionsreformen 1913 hävdade Sveriges ansedda ekonomer att skatterna och välfärdsstaten skulle kraftigt minska tillväxten. På 1920-talet varnade Eli F Heckscher för de allvarliga negativa tillväxteffekterna av det dåvarande skattetrycket på ensiffriga tal. Under 1930-talet ansåg Gustav Cassel och Gösta Bagge att vid 15 procents skattetryck hade den tillväxtfarliga gränsen uppnåtts. Erik Lundberg (1985, s 33) noterade att dessa teoretiska argument återupprepades under 1980-talet, ofta med tillägget att de negativa effekterna skulle uppträda först längre

fram i tiden och påpekade att ett sådant påstående ”cannot be proved, and it belongs rather to the metaphysics of wishful thinking”.

Behovet av specificering understryks av de många komparativa studier som under de senaste tjugo åren gjorts om skatternas och den offentliga konsumtionens förväntade negativa effekter på tillväxt (t ex Atkinson 1999). I en utmärkt översikt av dessa resultat gör Temple (1999, s 145) en lakonisk sammanfattning: ”The evidence is not strong”.¹⁷ En del ekonomer har pekat på mikrostudier som en mera fruktbar väg för att belysa möjliga tillväxteffekter (t ex Atkinson och Mogensen 1993 samt Agell, Lindh och Ohlsson 1997). Också där har det dock varit svårt att belägga starka negativa effekter. En kärnhypotes är att skatterna kommer att minska arbetsvilja och arbetsutbud. Samtidigt är arbetsutbud ett område där vi tack vare arbetsmarknadsekonomernas mångåriga och intensiva arbete nu har det bästa empiriska underlaget. En rimlig tolkning av resultaten är att även om det nog finns vissa negativa effekter verkar skatterna spela en jämförelsevise liten roll för arbetsutbudet.¹⁸

I den här situationen bör forskarna vara öppna för att det kan finnas problem i de teoretiska utgångspunkterna för hypotesen. Ett problem är att hypotesen om skatternas negativa effekter på tillväxt och arbetsutbud bygger på antagandet, att de ekonomiska aktörernas rationella handlande enbart återspeglar vad de själva får ut i nettolön.¹⁹ Detta antagande skapar den sk skattekilens, som definieras i termer av skillnader mellan vad arbetsgivaren betalar i lön och arbetsgivareavgifter och vad den anställde får ut netto efter skatter och sociala avgifter. I medborgarnas rationella kalkyler blir skatterna enligt denna definition enbart en minuspost. Man bortser här från möjligheten att rationella medborgare kan ha lärt sig att det här också kan finnas plusposter, dvs en direkt eller indirekt nytta av vad de själva och andra kan ha i form av skattefinansierade socialförsäkringar, sjukvård, skolor, vägar, samhällsklimat, etc.²⁰ Antagandet om att aktörerna handlar rationellt är grundläggande för ekonomisk teori. Det är förvånande att diskussionen om skattekilens negativa effekter sällan komplicerats av möjligheten, att kilens udd kan brytas i den mån medborgarna anser sig få något

¹⁷ Senare studier av Easterly (2003) och Lindert (2004) ifrågasätter också de förväntade negativa tillväxteffekterna.

¹⁸ Atkinson och Mogensen (1993) redovisar översikter av forskning om effekter på arbetsutbud av skatter och socialförsäkringar i Danmark, Sverige, Storbritannien och Tyskland. I sin sammanfattning skriver Atkinson: ”Our review of the evidence suggests that a number of the effects that have been identified are relatively small in size. Perhaps more importantly, there are relatively few instances in which a disincentive effect has been clearly established...” (s 297).

¹⁹ Ett annat problem är, att vid sidan av lönen är förvärvsarbete förbundet med flera andra viktiga potentiella belöningar, bl a ställning i samhället, sociala relationer och mening i tillvaron.

²⁰ I ekonomisk teori baseras hypotesen om skatternas negativa effekter på antaganden om individers optimerande val, något som framhäver betydelsen av marginalskatter och progressiv beskattning snarare än genomsnittligt skattetryck. Också i marginalskattesituationen uppkommer dock frågan om skatten enbart är att se som en minuspost eller om den medför någon positiv nytta för individen.

i utbyte för vad de betalar i skatt.²¹ En sådan komplicering kan leda till att hypotesen om allmänna negativa tillväxteffekter avgränsas till att gälla under vissa specificerade förhållanden.

Om man utifrån ett modifierat rationalitetsantagande²² tar hänsyn till den nytta medborgarna anser sig få genom att betala skatter och ser, att i en vidare bemärkelse rationellt handlande individer i praktiken ganska ofta kan samarbeta, inser man lättare att svårigheterna att empiriskt belägga stora allmänna negativa konsekvenser av skatteklar på tillväxt och arbetsutbud inte främst behöver bero på metodologiska svårigheter. Det kan vara så att hypotesen om allmänna stora negativa effekter inte håller, och att man bör specificera hypotesen till att gälla främst under avgränsade institutionella och andra förhållanden, effekter som under vissa omständigheter kan vara stora men som i allmänhet inte behöver vara det. Att negativa konsekvenser finns och måste uppmärksammas är klart. Men de senaste tjugo årens svenska tillväxtdebatt visar att analysernas kvalitet uppenbarligen är problematisk, främst med avseende på metodologin i orsaksanalyserna och teoristyrningen i urval och tolkning av data. Och när ska ekonomijournalisterna nås av nyheten att OECD klart varnar för att rangordna länder i ”välståndsligor”?

Agell, J, L Berg och P-A Edin (1995), “The Swedish Boom to Bust Cycle: Tax reform, consumption and asset structure”, *Swedish Economic Policy Review*, vol 2, s 271–314

Agell, J, T Lindh och H Ohlsson (1997), ”Growth and the Public Sector: A Critical Review Essay”, *European Journal of Political Economy*, årg 13, nr 1, s 33–52.

Agell, J, T Lindh och H Ohlsson (1999), ”Growth and the Public Sector: A Reply”, *European Journal of Political Economy*, årg 15, nr 2, s 359–66.

Agell, J, H Ohlsson och P Skogman Thoursie (2003), ”Growth Effects of Government Expenditure and Taxation in Rich Countries: A Comment”, 2003:14, Nationalekonomiska institutionen, Stockholms universitet.

Atkinson, A B (1999), *The Economic Consequences of Rolling Back the Welfare State*, MIT Press, Cambridge, Mass.

Atkinson, T och G V Mogensen (red) (1993), *Welfare and Work Incentives*, Oxford University Press, Oxford.

Dowrick, S (1996), ”Swedish Economic Performance and Swedish Economic Debate: A View from Outside”, *Economic Journal*, årg 106, nr 439, s 1772–79.

Easterly, W (2003), “National Policies and Economic Growth: A Reappraisal”, opulerad, New York University, Center for Global Development.

Fölster, S och M Henrekson, (1999), ”Growth and the Public Sector: A Critique of the Critics”, *European Journal of Political Economy*, årg 15, s 337–358.

Fölster, S och M Henrekson (2001), ”Growth Effects of Government Expenditure and Taxation in Rich Countries”, *European Economic Review*, årg 45, s 1501–20.

Henrekson, M, L Hultkrantz, I Ståhl, H Tson Söderström och L Söderström (1994), *Välfärdsland i ofärdstid*, SNS Förlag, Stockholm.

Heston, A, R Summers och B Aten (2002), *Penn World Table Version 6.1*, Center for International Comparisons, Pennsylvania University.

Institutet för tillväxtpolitiska studier (2002), *En liten bok om tillväxt*, Östersund, ITPS.

Korpi, W (1992), *Halkar Sverige efter? Sveriges ekonomiska tillväxt 1870 – 1990 i jämförande belysning*, Carlssons, Stockholm.

Krantz, O (2000), ”Svensk ekonomisk tillväxt under 1900-talet – en problematisk historia”, *Ekonomisk Debatt*, årg 28, nr 1, s 7–15.

REFERENSER

²¹ Det komplicerar också tolkningen av beräkningarna av skatternas sk överskottsbidor.

²² Här avser jag olika former av ”bounded rationality.”

- Lindbeck, A (1985), "Sverige släpar efter", *Dagens Nyheter*, 31 juli 1985.
- Lindbeck, A, P Molander, T Persson, O Petersson, A Sandmo, B Swedenborg och N Thygesen (1993a), *Nya villkor för ekonomi och politik*, SOU 1993:16, Allmänna Förlaget, Stockholm.
- Lindbeck, A, P Molander, T Persson, O Peterson, A Sandmo, B Swedenborg och N Thygesen (1993b), "Options for economic and political reform in Sweden", *Economic Policy*, vol 17, s 219–64.
- Lindbeck, A (1997), "The Swedish Experiment" *Journal of Economic Literature*, årg XXXV, s 1273–1319.
- Lindbeck, A (2003), "Stabiliseringspolitiken i teori och praktik", i Persson, M och E Skult (red), *Tillämpad makroekonomi*, SNS Förlag, Stockholm.
- Lijphart, A (1975), "The Comparable-Cases Strategy in Comparative Research", *Comparative Political Studies*, årg 8, s 158–77.
- Lindert, P H (2004), *Growing Public: Social Spending and Economic Growth since the Eighteen Century*, Cambridge, Cambridge University Press.
- Lundberg, E (1985), "The Rise and Fall of the Swedish Model", *Journal of Economic Literature*, årg 23, s 1–36.
- OECD, *Historical Statistics*, löpande årgångar.
- OECD 2003, *Main Economic Indicators*.
- Svenska Arbetsgivareföreningen (1999), *Fakta om företaget*, SAF, Stockholm.
- Schreyer, P och F Koechlin (2002), "Purchasing Power Parities – Measurement and Uses", *OECD Statistics Brief*, March, nr 3.
- Sverenius, T (1999) *Vad hände med Sveriges ekonomi efter 1970: en debattbok*, SOU 1999:150, Demokratiutredningens skrift nr 31, Stockholm.
- Ståhl, I och K Wickman (1993), *Suedosclerosis: marknadsekonomisk rapport*, Timbro, Stockholm.
- SOU 2002:118, *Utveckling och förbättring av den ekonomiska statistiken*, Fritzes, Stockholm.
- Temple, J (1999), "The New Growth Evidence", *Journal of Economic Literature*, årg 37, nr 1, s 112–156.